

Egyeztetési eljárások a marosmagyarói nyelvjárásban*

Az egyeztetés a mondat megszerkesztésének egyik alapvető kérdése, hiszen a mondatrészek logikai összefüggését hivatott szolgálni, és ezzel egyidőben formális szerkezeti kapcsolatokra, viszonyukra mutat rá. Az egyeztetés lehetséges, sőt szükséges a fő- és mellékmondatrészek, de maguk között a mellékmondatrészek között is, ha mellé- vagy alárendeltségi viszonyba kerülnek egymással, valamint az összetett mondat szerkezeti egységei között is. Az egyeztetési szabályokat mindegyik nyelvtanunk számba veszi, és foglalkoznak velük a mai nyelvi jelenségeket tárgyaló összefoglaló szakmunkák éppen úgy, mint a rájuk vonatkozó szaktanulmányok.¹ Egy részük elsősorban nyelvveltségi szempontból.² Mindkét esetben főleg az irodalmi nyelvben szokásos,

* Részlet egy készülő nyelvjárási monográfiából.

¹ Összefoglaló munkák: A mai magyar nyelv rendszere. II. Szerk. Tompa József. Ak. Kiadó. Bp., 1962 (az *egyeztetés* címszó alatt felsorolt lapokon és az ott idézett irodalom); BENCZÉDI JÓZSEF—FÁBIÁN PÁL—RÁCZ ENDRE—VELCSOV MÁRTONNÉ: A mai magyar nyelv. Egyetemi tankönyv. Tankönyvkiadó. Bp., 1968, 248—56 és az ott idézett irodalom; BERRÁR JOLÁN, Magyar történeti mondat. Tankönyvkiadó. Bp., 1957, 71—8, 83—4; BALOGH DEZSŐ—GÁLFY MÓZES—J. NAGY MÁRIA: A mai magyar nyelv kézikönyve. Szerk. Gálffy Mózes. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1971 (az *egyeztetés* címszó alatt felsorolt lapokon); FÁBIÁN PÁL—SZATHMÁRI ISTVÁN—TERESTYÉNI FERENC: A magyar stilisztika vázlata. Tankönyvkiadó. Bp., 1958, 236—44; Gramatica limbii române. II. Editura Academiei. București, 1966 (az egyeztetésről szóló fejezetekben); HADROVICS LÁSZLÓ, A funkcionális magyar mondat. Ak. Kiadó. Bp., 1969. Passim; KLEMM ANTAL, Magyar történeti mondat. I—III. Bp., 1928—42, 35—156; K. E. MAJTINSZKAJA, Vengerszki jazük. III. 1960, 105—56; SZABÓ DÉNES, Mai magyar nyelv. Egyetemi jegyzet. Bp., 1958, 266—72, 288—93, 318—9, 342—4, 351—8. — Részlettanulmányok: ANTAL LÁSZLÓ, A formális nyelvi elemzés. Bp., 1964, 138—51; DEME LÁSZLÓ: Köznapi fogalmazásunk mindennapi botlásaiból. Nyr. LXXXIV (1975), 430—2; DEZSŐ LÁSZLÓ: A jelzős „főnévi csoport” kérdései a magyarban. NytdÉrt. 76. sz.; KÁLMÁN BÉLA: Értelmi és alaki egyeztetés. I. OK. XXIX (1974), 33—46; KÁROLY SÁNDOR: Az értelmező és az értelmezői mellékmondat a magyarban. NytdÉrt. 16. sz. 66—8; KLEMM IMRE: A számbeli egyeztetés főbb kérdései a magyarban. Nyr. LXXVIII (1969), 165—75; RÁCZ ENDRE: Az értelmi egyeztetés a magyarban. NytdÉrt. 83. sz. 476—82; ÜÖ: A személybeli egyeztetés a vonatkozó mellékmondatokban. Népr. és Nytd. I, 87—103; ÜÖ: Az alany és állítmány egyeztetésének néhány kérdése a mai magyar nyelvben. NytdÉrt. 58. sz. 17; ÜÖ: Az állítmány egyeztetése az értelmezői szerkezetekkel. Nyr. LXXXV (1976), 403—15; ÜÖ: Az állítmány számbeli egyeztetése különböző számú alannal a mai magyar nyelvben. MNy. LXVII (1971), 144—55, 288—96 (és az ott idézett irodalom); SZATHMÁRI ISTVÁN: A magyar stilisztika útja. Gondolat Könyvkiadó. Bp., 1961, 418—20; SZÉPE GYÖRGY: Az egyeztetés kérdéséhez. NytdÉrt. 40. sz. 355—9; TOMPA JÓZSEF: Határozói egyeztetésünk nyelvtani vonatkozásai. NytdÉrt. 46. sz. 93—113.

² Anyanyelvünk művelése. Szerk. GÁLFY MÓZES—MURÁDIN LÁSZLÓ. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1975. (L. különösen a „Függelék”-beli könyvészetet.); Cs. GYIMESI ÉVA, Mindennapi nyelvünk. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1974 (passim); Édes anyanyelvünk. Szerk. LÖRINCZE LAJOS. Bp., 1961; Magyar nyelvveltség. Szerk. DEME LÁSZLÓ—KÖVES BÉLA. Kossuth Könyvkiadó. Bp., 1957; Nyelvművelő levelek. Lörincze Lajos irányításával szerk. FERENCZI GÉZA és RUZSICZKY ÉVA. Gondolat Könyvkiadó. Bp., 1964; Nyelvőrsegen. Szerk. LÖRINCZE LAJOS. Ak. Kiadó. Bp., 1968; Nyelvtan—stilus—szónoklás. Szerk. TERESTYÉNI FERENC. Kossuth Könyvkiadó. Bp., 1960, 363—52.

normatív jelenségeket rendszerezik, amelyek nagyrészt érvényesek nyelvjárásaink egyeztetési eljárásaira is. A nyelvjárásai monográfiák vagy ilyen jellegű részlettanulmányok feladata viszont az, hogy a tájnyelvben sajátos, a köz- és irodalmi nyelvi normától eltérő, de az illető nyelvi alakulatban helyesnek elfogadott vagy szörványosan előforduló egyeztetési megoldásokat foglalják össze.³ Az összehasonlítási alap — mint más, leíró szempontú nyelvjárásai munkában — az irodalmi nyelvi forma.

Kívánatos volna az olyan leírás, amely a tájnyelvi szótárakban kialakított módszerhez hasonlóan bemutatná a vizsgált tájnyelvi egységben meglevő összes szerkezeti jelenségeket, a mi esetünkben mindazokat az egyeztetési eljárásokat, amelyek megvannak a nyelvjárásban, tekintet nélkül arra, hogy élnek-e az irodalmi nyelvben is vagy sem. Ilyen munka azonban — tudomásom szerint — magyar nyelven még nem jelent meg, amelyben együttesen kerülnének tárgyalásra mindezek a szerkezetek. És — úgy vélem — erre ilyen formában nincs is szükség, mert hiszen a nyelvjárásbeli sajátos jelenségek ismeretében világosan meg lehet ítélni, mi van meg a nyelvjárásban (tájnyelvben) a standard irodalmi normák közül, miben különbözik tőlük a vizsgált nyelvi alakulat. Ha pedig párhuzamosan él egymás mellett a két nyelvi rendszerben egy-két egyeztetési forma, erre a tanulmányok, monográfiák szerzői amúgyis felhívják majd a figyelmet.⁴ Az eszményi természetesen a tájnyelvi szótárakban érvényesített módszer volna, de ebben az esetben meg kellene írni minden egyes tájnyelvi alakulat — csaknem mindegyik helyi nyelvjárás — teljes nyelvtanát, és ez gyakorlatilag megoldhatatlan. Ezért választjuk a másik megoldást.

Az alábbiakban a marosmagyarói nyelvjárás egyeztetési eljárásait mutatjuk be az irodalmi nyelvi szabályokhoz viszonyítva, és közben utalunk arra, hol található meg egymás mellett a mindkét nyelvi változatban szokványos szerkezeti típusok.

Rendszerezésünkben a magyar nyelvtani szakirodalomban kialakult szempontokat követjük. A mai magyar irodalmi nyelvben az egyeztetés történhet értelmi vagy alaki alapon, vagy a kettő együttes érvényesítésével. Az adott szerkezeteket vizsgálva normatív nyelvtanaink számba veszik azokat a szabályszerűségeket, amelyeknek követése kötelező irodalmi szinten a mondatrészek, mondatok egyeztetésében. Ezeknek a szabályoknak a szem előtt tartásával fogjuk rendszerezni anyagunkat.

³ Sajnos, eddig megjelent nyelvjárásai monográfiáink nagyrészt csak néhány kirívó szerkezeti sajátosságot sorolnak fel. Rendszeres mondattani feldolgozásra még nem került sor. Ez az oka annak, hogy Horger és Kálmán összefoglaló munkájában is csak általános és néhány szörványos megjegyzés található. (L. az egyes jelenségek tárgyalásánál.)

⁴ Egyelőre ilyen természetű utalásokat mindössze az irodalmi és köznyelvi jelenségeket leíró rendszerezésekben meg azok történeti fejlődését vizsgáló összefoglaló munkákban vagy részlettanulmányokban találunk. (L. az 1. és 2. jegyzetben idézett könyvészetet).

A) Az értelmi egyeztetéses szerkezetek⁵

I. Az alany és az állítmány egyezése

1.0. Egy alany és egy állítmány esetén az irodalmi nyelvi gyakorlattól semmilyen eltérés sem figyelhető meg a marosmagyarói nyelvjárásban.

1.1. Többtagú (halmozott) egyes számú alany mellett azonban az igei állítmányú mondatokban már az irodalmi nyelv is kétféle egyeztetést enged meg: értelmet és alakit. Tehát: *István és Péter elmentek kirándulni*, illetőleg *István és Péter element kirándulni*. Jóllehet ajánlatosnak tartja az alak szerinti, tehát egyes számú állítmánnyal történő egyeztetést.

A marosmagyarói tájnyelvben ilyen alkalmakkor csak értelmi egyeztetés lehetséges: $A_e - A_e - \hat{A}_{tb}$: *Anásznagy és a leginy èlmönnek* [megkérni a leányt.]⁶ *Most a szeginy ember és a felesége látták, hogy...* (KMHM 144).⁷ *A sündisznó s a felesége a két föld végiből odamentek s lekocokták a nyulat...* (KMB Mg. 56/c).⁸

1.2. Viszont nincs eltérés az irodalmi nyelvi szabályoktól a névszói állítmányú mondatokban: *Pista és Józsi jó pajtások*.

1.3. Nincs meg általában a kettősség — tehát az értelmi meg az alakit egyeztetés — a gyűjtőnévként is felfogható, illetőleg az alanyt gyűjtőnévi értékűvé tevő határozatlan számnévi jelzős alanyú szerkezetekben sem. Bennük szintén csak értelmi egyeztetéssel találkozunk: *S egy hatalmas nagy sereg m a dár éppen most lakmározák a levert búzaszemeket a földről* (KMHM 90).

Hasonló a helyzet az értelmező jelzős mellékmondatból alkotott alárendelő összetett mondatok főmondatának gyűjtőnévi (esetleg többséget kifejező számnévi jelzővel ellátott) alanya és igei állítmánya egyeztetésében: $A_{gyn\ e} / J_{ért\ mm} \setminus \hat{A}_{tb}$: *S mikor megérkezett a medve a palotába, az a sok nép, akik a mulatóteremben voltak, utat engedtek a medvének, mert mindenki félt tőle* (KMHM 156).⁹

⁵ A használt szimbólumok: A=alany, Á=állítmány (igei), T=tárgy, H=határozó, J=jelző, Fm=főmondat, mm=mellékmondat; indexben: e=egyes szám, tb=többes szám, nm=névmási, szn=többséget jelölő számnévi jelző, öt=összetett (névszói-igei), gyn=gyűjtőnév, ért=értelmező jelző, h=halmozott mondatrészek. Jelek: | =mellérendelt mondat, /... \ =alárendelt mondat.

⁶ A jelenségre vonatkozóan l. az 1. számú jegyzetben felsorolt munkákat. Szerzőik értelmi egyeztetésként tárgyalják, akárcsak KLEMM (Nyr. LXXVIII [1954], 171) és BRÜLL EMÁNUEL (Nyr. LXXIV [1950], 435 kk). Viszont ERDÉLYI LAJOS (NyK. XXXIV [1906], 252) „logikai, helyesebben lélektani” egyeztetésnek tekinti ugyanúgy, mint a számjelzős alany és többes számú állítmány egyeztetését. — Itt említjük meg, hogy az egyes egyeztetési típusokra nagyrészt több példát idézhetnénk anyagunkból, de elsősorban a típust törekszünk bemutatni. Az egyes szerkezetek tárgyalása rendjén utalunk majd a gyakorlati különbségekre. — A jelzés nélkül közölt példamondatok saját helyszíni gyűjtésemből valók pontos fonetikai lejegyzésben.

⁷ A KMHM jelzésű adatokat FARAGÓ JÓZSEF: Kurcsi Mínya havasi mesemondó (Irodalmi Könyvkiadó. 1969) címen kiadott, magnetofonszalagról tőle lejegyzett szövegből idézem.

⁸ A KMB jelzésűeket pedig a Kolozsvári Folklór Intézetben található, folkloristáktól lejegyzett kéziratok szövegekből vettem. Lejegyzők: Faragó József, Nagy Olga, Vő Gabriella. Anyaguk rendelkezésemre bocsátásáért itt mondok nekik köszönetet. — A meséket Kocsis Miklós Barabás marosmagyarói lakostól gyűjtötték. Kocsis nem volt verbéli mesemondó. Magam is sok szöveget jegyeztem le tőle. — Többi adatközlőmnek is ugyanitt köszönöm meg szíves fáradozását. Az Intézet Vezetőségének szintén köszönöm, hogy az anyagot rendelkezésemre bocsátotta. — Végül meg kell jegyezнем, hogy a folkloristáktól lejegyzett anyag hangtani szempontból nem hasznosítható.

⁹ Itt csak megemlítjük ezt a mellékmondatos szerkezetet. Később visszatérünk rá.

*A nép, amiko kijoettek a temlambo, féreállattak, s utat engettek nekije.*¹⁰

De ellenpélda is említhető; benne alaki egyeztetés érvényesül, akárcsak az irodalmi nyelvben: $A_{\text{gyn e}} - \dot{A}_e$: *Minden esztendőben egy sereg v i t é z hagyta ott az életit...* (KMHM 120). Itt azonban a mesemondó nyelvhasználatára bizonyára olyan mértékben hatott az irodalmi nyelvi szerkezet, amely általánosságban a nyelvjárást beszélők gyakorlatában alig-alig, legfeljebb a fiatalok beszédében érvényesül.

1.4. Más megítélésben részesül az ugyancsak értelmi egyeztetéssel kezelt, többséget jelölő számnévi jelzős egyes számú egyedi névvel kifejezett alany és az igei állítmány többes számú egyeztetése az irodalmi nyelvben is. Itt ugyanis „A naiv — egy kissé régies — költői stílust... hatásosan színezheti ez a forma” a közlést...¹¹. A magyarói tájnyelvben viszont a többes számú állítmánnyal való egyeztetés a szokványos, a „szabályos” forma ilyen esetben, jóllehet két megoldás lehetséges: vagy az alaki, vagy az értelmi egyeztetés. **Értelmi** egyeztetésre példák: *És az öreg király behunyta a szemit evvel, meghalt, és a három királyfi nagy szomorúan, bánatosan eltemették az édesapjukat* (KMHM 121)... *Éppen a két kereskedőember egy nagy búzatábla szélén állottak* (i. m. 171). *Az a sok apró halacska, ami a vízben volt, a király testire kerültek, rajta kezdtek fickándozni* (i. m. 104).¹² Ez utóbbi mondatban a vonatkozó árnyalatú minősítő jelzői mellékmondat állítmánya — a nyelvjárásban általánosabb gyakorlattól eltérően — nem igazodik az értelmi egyeztetés szabályához, és egyes számban marad. Viszont a következő, időha-

¹⁰ SIMONYI (Nyr. IX [1880], 226) *constructio ad sensum* minősítéssel említi ezt a szerkezeti formát; ugyanilyen értelemben idéz HEGEDŰS ISTVÁN (NyK. XXV [1896], 208) a magyarral együtt számos görög, latin, francia meg szanskrit nyelvi példát; gyakorinak tartja GOMBOCZ is (Nyr. XXVII [1898], 436 és kny. 40) az ilyen értelmi egyeztetést; ugyanígy RÁ CZ (Ny tudÉrt. 83. sz. 479—80) és KÁLMÁN [i. m. 37]; BERRÁR [i. m. 84] és KLEMM (TörtMondt. 150; Nyr. LXXVIII [1954], 169—70) a régi meg a népnyelvből idéz ilyen értelmi egyeztetéses szerkezeteket. ERDÉLYI (NyK. XXXV [1906], 253 és MNy. XI [1915], 207—10) lélektani és értelmi egyeztetésként tartja számon; VARGA KÁROLY (Nyr. XXIX [1900], 300—5, 407—12) Arany János nyelvében vizsgálja az alany—állítmány egyezését, és a gyűjtőnévi alanyt csak az egyes számú állítmánnyal való egyeztetését helyesli. HEGEDŰS (Nyr. XXV [1896], 208) szerint viszont a gyűjtőnévi alany mellett álló többes számú állítmány „egyszerűen osztó jelleget ölt”, ezért „vonzza többesbe az állítmányt”. — BARTHA JÓZSEF A palóc nyelvjárás (Bp., 1893, 64) című monográfiájában közöl ilyen egyeztetéses példákat.

¹¹ Az MMNyR. II, 140: idézi erre az alábbi példát: „S a fürge két fiú — Most föltekintenek (Vörösmarty: *A rabló*; ÖM. I, 155); *Két szem villannak* (MÉSZÖLY: Homérosz. Uliasz 116)”.

¹² SIMONYI (Nyr. IX [1880], 225) is értelem szerinti szerkesztésnek minősíti. KLEMM (TörtMondt. 292) azt mondja, hogy „Néha a magyarban, mégpedig a mai népnyelvben is, továbbá a rokon nyelvekben előfordul a *többszám* is, leginkább határozatlan számnevek mellett... Ezek értelem szerinti szerkezetek”. — KÁLMÁN (Nyelvjárásaink 57) a palóc meg az északkeleti nyelvjárásból említi: „*Sok emberek...*” A MMNyR. II, 140 szerint „kerülünk meg a művelt nyelvhasználatban a számjelzős egyes számú alanyhoz értelmi egyeztetéssel kapcsolt többes számú állítmányt is: „*Sok fa álltak ott*”, mert nyelvhelyességi szempontból nem fogadható el. Viszont HEGEDŰS (i. m. 208) és KLEMM (TörtMondt. 292) is idéz több példát a nyelvjárásokból erre a szerkezetre. VARGA KÁROLY (Nyr. XXIX [1900], 410—2) helyteleníti a többes számú állítmány használatát ebben a szerkezetben. — Ugyanígy egyeztetnek a Szatmár megyei Koltón mind határozott, mind határozatlan számnévi jelzős alannal (SZABÓ ISTVÁN, Koltó szatmármegyei falu nyelvjárása. Nagybánya, 1912, 6). ERDÉLYI szintén értelmi egyeztetésnek tartja (NyK. XXXVI [1906], 252) mind a magyarban, mind a finben, törökben. KERTÉSZ MANÓVAL vitatkozva, aki analógiás úton keletkezettnek mondja, azt írja, hogy a számjelzős egyes számú alany többes számú állítmánnyal egyezik, különösen akkor, ha „a tulajdonképpeni állítmány az alanytól messzibb van, és a formai egyezés... szükségének érzése nem gátolta az író t a többes szám alkalmazásában”.

tározói mellékmondatban az igei állítmány már igazodik az értelmi egyeztetési eljáráshoz: *A két gyermek ahogy felvették a fejüket* [ti. a párnáról], *itt is két aranytallért találtak a fejük alatt* (i. m. 145).

1.5. Részben más típusú az a mondat szerkezet, amelyben értelmi és egyben alaki egyeztetés érvényesül a többséget jelölő számjelzős halmozott alanyok és az állítmányok között. Ilyen: *De már ebben a palotában... sok vitéz királyfiak, bárók, hercegek, szerencsét próbáltak...* (i. m. 100). Hasonló a helyzet az értelmező jelzős szerkezettel bővített többséget kifejező számnévi jelzős alany esetében: *Azok* (ti. *a két öreg koldusok*), *amin* (=amint) **járogattak jobbról-bara, elérkeztek egy faluba** (KMB Mg. 80/b).¹³

Természetesen az irodalmi nyelvben szabályszerű egyeztetési eljárással szintén találkozunk: *A két ember ment karanfogva az uccán. Dáledin bement egy várakozó terembe, ahol sok vitéz otthagya az életit.* Értelem szerint a következő mondatbeli, általános névmási alany ugyancsak többséget jelöl, mégis alakilag egyeztetnek: *...sok vitéz királyfiak... szerencsét próbáltak, de mindegyik otthagya az életit* (KMHM 100).

1.6. Az $\dot{A}$ — A szórendű mondatokban többséget kifejező számjelzős alanyval rendszerint szintén értelmi alapon egyeztetnek: *A cigányt beperelték mind a két fél, mind a két úriember* (KMHM 210). Viszont ugyanilyen alany mellett hallható értelmi és alaki egyeztetésű mondat is: **Elvezették a tizenkét tolvajok ötet egy nagy gazdag udvarba** (KMB Mg. 1362/b).¹⁴

Ellenpélda ugyancsak említhető ebben a típusban is: *Hát a fának a tetején volt egy griffmadár fészek. S abba fészekbe volt két griffmadár fiók a* (KMB Mg. 1358). **Mekkerdeszte a két öreg ember, hogy mére menyének.** Ezzel a szerkezet-típussal kapcsolatban esetleg lehetne arra hivatkozni, hogy az egyeztetés azért nem értelmi jellegű, mert az igei állítmány megelőzi a számjelzős alanyt. Ezt látszik támogatni az **Elvezették a tizenkét tolvajok** $\dot{A}_{tb}$ — A_{tb} egyeztetési eljárás is. Mégis — úgy véljük, hogy — az értelmi alapon történő egyeztetés a tipikus és általános, jöllehet több ellenpéldát idézhetünk mindkét típusra.

1.7. Sajátos az egyeztetés tekintetében az a szerkezet, amelyben az egyes számú alanyt jelölő főnév ismétlődő értelműnek, halmozott alanynak minősül (tűnik!) az állítmányhoz kapcsolódó időhatározói determináns következtében, és emiatt értelmi egyeztetés alapján az állítmány többes számba kerül:

¹³ RÁCZ (NytudÉrt. 83. sz. 479—80) úgy véli, hogy ebben az esetben „latin nyelvi hatással kell számolnunk”. KÉKY LAJOS (Nyr. XXX [1901], 307) fél-latinosságnak minősíti. KÁROLY (Jel. 31—2) szerint ilyen helyzetben „a kommunikáció logikája érvényesül, nem a tárgyi összefüggéseké, mint például a németben”. Ugyanigy KÁLMÁN (i. m. 38). — A romániai magyar nyelvjárások esetében gondolhatunk román nyelvi hatásra is vagy legalább is arra, hogy a latin hatásra másutt is kialakult szerkezet használatát erősíti a hasonló típusú román nyelvbéli forma.

¹⁴ INCZEFI GÉZA (Abafája és vidéke nyelvjárása. Bp., 1938, 25) monográfiájában azt mondja, hogy „Határozatlan számjelző mellett is többes számban áll az alany és néha az állítmány is”. Példái alapján azonban nem ítéltük meg pontosan, hogy mi a helyzet ezekben a szerkezeti típusokban, ugyanis nem említi egyrészt, hogy $\dot{A}$ — A szórenddel szerkesztve is így egyeztetnek-e; másrészt felsorolt mondatai között mindössze egy van, amely az $\dot{A}$ — A egyezését példázza. Íme: *oesszoegyüt mindenféle edényeket; hoztak sok kenyereket* (ezek tárgyas szerkezetek); *tötték esment egy nyihán napak*.

Telt-múlt az idő, esztendő esztendő után teltek, s a királykisasszony növekedett szépen (KMHM 119). A többség (=több esztendő) fogalma kívánja meg — bizonyára — értelmi szempontból a többes számú állítmányt. Igaz, hogy ez az egyeztetési eljárás — legalább is a magam megfigyelése szerint — ritka.

De kihagyásos szerkezetben is előfordul ugyanannak a beszélőnek a nyelvhasználatában: *Teltek-múltak a hónapok, hetek* (! sorrend), *esztendő esztendő után* (ti. **telt** vagy az előző példa alapján: **teltek**) (i. m. 168).

Gyakoribb az irodalmi nyelvi formával azonos A_e — $\hat{A}_e$, illetőleg A_{tb} — $\hat{A}_{tb}$ szerkezet: *Egyik esztendő telt a másik után; Így telt, múlt az idő, évek évek után teltek...* (KMHM 110).

1.8. Minden bizonytalannal román nyelvi hatást láthatunk az alábbi értelmi egyeztetésben: *Facsaró [otthon maradt]... Fütyelt, énekelt, mulatta ott magát. A másik kettők elmentek ott vadászni* (=ceilalți doi au plecat) (KMB Mg. 1358). *S kijöttek az urak, felszöktek az ágyból, s mindenféle többi szolgálak odamentek* (=și diferiți alți servitori s-au dus acolo) (KMB Mg. 1362/b).

1.9. A többes számú alany emellett ugyancsak értelmi, de egyben alaki egyezés folytán kifejezhet különbséget, különbözőséget a magyarói nyelvjárásban éppen úgy, mint az irodalmi és köznyelvben. Például: a *küüllői borok* vagy a *kerti virágok* jelzős szó szerkezetek alaptagja azért kerül többes számba, mert különböző fajta borokra, illetőleg virágokra vonatkozik. Ugyanilyen jellegű tartalom fejeződik ki az alábbi többes számú névszós szerkezetekben: ... *végigjárja a két [alvó] gyermeket a vén banya, megtapogatja őket, és elnevezi magát: Pompás pecsenyék lesznek ebből* [ti. a két gyermekből] (KNHM 38). A *pecsenyék* 'pecsenye falatok' értelmű, tehát 'különböző pompás falatok'-ra vonatkozik a *lesznek* többes szám 3. személyű létigei állítmány. Más példa: *S látja a fiú s hallja, lenn a városban nagy bandaszók, muzsikaszók, minden ablak kidíszítve, kivilágítva* (KMHM 155). A *bandaszók, muzsikaszók* különféle és esetleg különböző irányból hallható zeneszóra utaló többes számú alakok. Az állítmány kihagyása miatt maguk a többes számban álló névszók hordozzák az állítmányi tartalmat is, akár csak a rájuk következő határozói igenévi formák. Valójában azonban a kiemelt szerkezeti tagok halmozott alanyként állanak a mondatban.

1.10. Az értelmi egyeztetésnek egy másik, sajátos formája az 'összes' jelentésű *egész* melléknévi szófajú, tehát minősítő jelző értékű meghatározótagként használt egyes számú, esetleg halmozott szerkezetes alanyú mondatokban figyelhető meg.¹⁵ A szerkezet típusa: *egész* — A_e — $\hat{A}_{tb}$: ... *az asszony keresztiesen megérintette a vesszővel a királyt, és az egész állat, ló, király, abban a percben kővé váltak* (KMHM 160).¹⁶ Szórendi tekintetben azonos típusú,

¹⁵ Az ÉKsz-ban az *egész* „Aminek alkotórészei, tagjai mind együtt vannak” jelentésnek felel meg. *Az egész család* példát idézi.

¹⁶ Itt az *egész állat* szó szerkezet a mesében szereplő hat kísérőre vonatkozik: 1 nyúl, 1 róka, 1 farkas, 1 tigris, 1 medve és 1 oroszlán.

de értelmi és alaki egyeztetésű szerkezet is kialakultak az *egész* minősítő jelzős alanyú mondatokban: $A_{tb} - \hat{A}_{öt\ tb}$: *Mikor odaérkezett Borsszem Jankó a házhoz, látta, hogy az egész boszorkányok be vannak gyűlve az asztal megé kereken* (KMB Mg. 1358).

Ha az *egész* melléknévi jelző a mondat végére kerül mintegy toldásként, akkor is megőrzi ezt a képességét, és a szerkezet így alakul: $A_{tb} - \hat{A}_{öt\ tb} - egész$: *...mert úgy tudd meg, hogy azok [ti. a pénzdarabok] nem sárga krajcárok voltak, hanem aranyak az egész* (KMHM 201). — A toldás elhagyásával irodalmi nyelvi formát kapunk.¹⁷

1.11. Az $\hat{A}_{tb} - A_{tb}$ szerkezet típus szintén gyakori, és itt emiatt már alaki egyeztetés is érvényesül a predikatív szerkezet tagjai között: *Akkor jöttek az egész óriások, ötet hamar felszentelték királyuknak* (KMB Mg. 1358).

Az ugyanilyen szórendű, azaz állítmánnyal kezdődő, de halmazott alanyú mondatokban az *egész* minősítő jelző használata sajátos egyeztetési típust hoz létre. Ugyanis a rá következő alany többes számba kerül, jöllehet az előtte álló alanyok alakilag egyeznek az egyes számú állítmánnyal: $\hat{A}_e - A_e - A_e - egész - A_{tb}$: *Ment a násznagy, a vőlegénys az egisz kisrörök*. Az egyes számú állítmány nyilvánvalóan a hozzá legközelebb álló, ugyancsak egyes számú alanyokkal egyezik meg. Az egyeztetés ebben az esetben megfelel az irodalmi nyelvi gyakorlatnak, és egyben ellenpélda az előző szerkezeti formákhoz viszonyítva.¹⁸

1.12. Pusztán az alaki elemek viselkedése szempontjából anakoluthiának, tehát hibás szerkezetnek tekinthető ez az egyeztetési mód: *A lëánka, mikar már tizenháram, tizenñgy éves, kezdenek jární a táncra*, hiszen az $A_e - \hat{A}_{tb}$ egyeztetés minden nyelvi szinten hibás szerkezetnek minősül.¹⁹ Viszont ha ún. ráértéses formának tekintjük, azaz szövődményes mondatszerkezetként, úgy értelmezzük, hogy 'mikor a leányka már 13—14 éves, az ilyen korú lányok kezdenek jární a táncba', akkor értelmi egyeztetésnek minősíthetjük ezt az eljárást.

1.13. Vizsgált nyelvjárásunkban általános az $A_e - H_{társ} - \hat{A}_{tb}$ szerkezet típus. Ez „A kevésbé irodalmias élőbeszédben [is] előfordul... , ha a beszélő például a társhatározóban megnevezett egy vagy több személyt is beleérti az alany körébe: „Toldi Anikóval anyjokhoz ülénék...” (MMNyR. II, 140).²⁰ Példáink közül idézünk néhányat: *...az apja az anyjával, laktak ott és*

¹⁷ Nem változtatja meg az egyeztetés módját, de jellegzetesen nyelvjárási használatban jelöli a 'mindnyájan' értelmet a határozott névelős *az egösszen~az egísszen* határozószó: *Uty tudam, hogy azak az egísszen elmentek. Hã sze ök mind az egösszen tutták, hogy mi van (=mi történt, mi a helyzet).*

¹⁸ A halmazott alanyú mondatok $A - \hat{A}$ -ának egyeztetési kérdéseire vonatkozóan I. RÁCZ: *NyudÉrt.* 58. sz. 273—8 és az ott idézett irodalmat.

¹⁹ Erre vonatkozóan vö. DEME: *NyR.* LXXXIV (1960), 430 és RÁCZ: *NyudÉrt.* 83. sz. 477. — KEMÉNY GÁBOR említi (*NyR.* XCIX [1975], 411) a sportnyelvben terjedező hibák között az $A_{tb} - \hat{A}_e$ szerkezetet, és a következő példát idézi: „*Freppán látványos góljai... a vártnál biztosabb hazai sikert eredményezett*”.

²⁰ L. még ERDÉLYI: *MNy.* IX (1915), 208 és KÁLMÁN i. m. 42. — Ezzel a megoldással találkozzunk a palóc nyelvjárásban is (BARTHA JÓZSEF, A palóc nyelvjárás. Bp., 1893. 65).

olvasták az újságot (KMB Mg. 1362/b). ...akkor a fiatalember a feleségével **elvették a földes csákányokat...**, **nekifogtak...**, **csináljanak egy kis házat maguknak** (KMB Mg. 1395/b). *S Dáledin az anyjával úgy örvendtek, hogy ők is szöktek ki a bőréből (!), hogy Dáledin a királylányt vette el feleségül* (KMB Mg. 1395/c). — Rejtett alanyú mondatban szintén használják ezt a szerkezeti formát: *Evvel (=ekkor) a király elköszönt az emberektől, s a kíséretével együtt egy tanyai épületbe szállottak be* (KMHM 197) [ti. a király meg a kísérete].

Ellenpélda is idézhető, melyben az egyeztetés az irodalmi nyelvben szokványos módon történik: *A leginy az apjával nehezen egyezett.*

1.14. Az $\hat{A}_e - A_e - H_{társ}$ szórendi megoldásban szintén érvényesül az alaki egyeztetés: ...**felült a király a leányával** [a hintóba], **s elhajtottak az alá a cím alá** (KMHM 158).

Az $A_e - H_{társ} - \hat{A}$ szórendű típusban gyakoribb az értelmi egyeztetés, az utóbbiban viszont kevésbé hallható.

Végül megemlíjtük itt az ugyanilyen jellegű értelmező jelzői értékű társ-határozós szó szerkezetbeli egyeztetést: *Nem láttuk egyik a másikat* (=egymást). Igaz ugyan, hogy ebben az esetben kölcsönösség fejeződik ki, és ez indokolhatja a többes szám használatát, akárcsak az irodalmi nyelvben.

1.15. Az egyeztetés — az irodalmi nyelvnek megfelelően — értelmi alapon történik azokban a mondatokban, amelyeknek alanya az előző mondatban van, és többséget kifejező számnévi jelző áll előtte: $A_e - \hat{A}_e | \hat{A}_{tb}$, illetőleg fordított szórenddel: $\hat{A}_e - A_e | \hat{A}_{tb}$. Például: *A két testvér a bokorhoz lép, s mit találnak ott: két szép süldő nyulat* (KMHM 148). *A két kereskedőember megáll, és hallgatnak* (KMHM 169). *S akkor a két ember beugrik a búzatáblára, és keresik Matyit mindefelé a világon* (KMHM 171). *Menyen a sog gyermek, s elkezdenek kijátani.*

Ugyanez a szabályszerűség érvényes a határozói mellékmondatok állítmányának a főmondat többséget jelölő számjelzős alanyára vonatkozóan is, jóllehet a főmondat állítmánya nem egyezik meg értelemszerűen az alannal számban: $\hat{A}_e - A_e | \hat{A}_{tb}$. *S még máma is él a két félkegyelmű ha meg nem haltak* (KMHM 205).²²

1.16. Sajátos módja az ilyen jellegű egyeztetésnek az, amelyben a címbeli fogalomra, mint alanyra utal a rá következő mondatbeli többes számú igei állítmány. Az egyik mese címe *A szegény ember három fia*. Erre vonatkozik az alábbi szövegbeli többes számú értelmező jelző és állítmány: *Egyszer vót... egy*

²¹ ERDÉLYI (NyK. XXXVI [1906], 252) szintén értelmi egyeztetésnek tartja ebben a szerkezet-típusban az alany meg az állítmány egyezését. Nem ért egyet KERTÉSZ MANÓVAL, aki (NyF. 21. sz. 10, 26) analógiás úton létrejött szerkezetnek tekinti, és — tegyük hozzá — a mai generatív nyelvtan módszeréhez hasonlóan így magyarázza példával a jelenség kialakulását: *Zrinyi Deli Viddal így beszél vala + Zrinyi és Deli Vid így beszélnek vala* → *Zrinyi Deli Viddal így beszélnek vala*. — RÁCZ (NytdÉrt. 83. sz. 481) szerint az irodalmi nyelvben „zökkenő nélkül ma csak a kölcsönösséget kifejező névszói állítmány kerülhet ilyenkor is többesbe”, vagy pedig az alany elhagyása esetén az igei állítmány is: „*A lányval (együtt) sétálnak*”.

²² DEME (Nyr. LXXXIV [1960], 431) nyitott kérdésnek nevezi az ehhez hasonló, de gyűjtőnévi alannal történő egyeztetést: „*A brigád vállalta, hogy idejében elvégezzék minden munkát*”. ERDÉLYI (MNy. XI [1915], 210) ráértéses szerkezetnek nevezi.

szegény ember. Ojan szegény vót, hogy nem vót, mit egyenek szegények (KMB Mg. 1360/b).

1.17. Értelmi egyeztetés szerint alakítják az A—Á viszonyt akkor is, ha előző mondatokban nincs önálló szóval megnevezve a többséget kifejező alany, amelyre a főnévi mutató névmás utal, és az alanyt csak a feltételes állapotot meghatározói mellékmondat tartalmazza értelelem szerint. Ilyen mondat szerkezet például: *...amelyik cseléd béállott hozzája szolgálni, ha fehérrép cseléd volt, ha férfi, azok [ti. a női meg a férfi cselédek] sokáig szolgáltak, mert nagyon szépen bánt el velek az úr* (KMB Mg. 1359/b).

1.18. Az értelmező jelzői mellékmondatok többes számú állítmánya az alany szerepű többes számú vonatkozó névmási kötőszó miatt szintén értelmi egyeztetés következtében kerül többes számba a főmondat többséget kifejező számnévi jelzős alanyának hatására. Természetesen a főmondat állítmánya is többes számban áll. Például: *S mikor megérkezett a medve a palotába, az a sok nép, akik a mullatóterembe vótak, útat engedtek a medvének, mert mindenki félt tőle* (KMHM 73).

1.19. A szövődményes jelenségnek tekinthető kettős alanyú szerkezet személytelen igei állítmányú mondataiban az A—Á egyeztetése a nyelvjárás rendszerében szokásos módon történik: *S az a hat ember is ē keletett, hogy onnét menjenek, me ajan nagy hideg támadatt* (KMB Mg. 80/c). *A hogy onnet menjenek* alanyi mellékmondatbeli állítmány értelelem szerint egyezik a többséget jelölő számjelzős alannyal, és mindkettő a *kellett* személytelen igei állítmánnyal alkot predikatív viszonyt.

II. A mellékmondatrészek egyeztetése

A mellékmondatrészeket részben az előzőkben bemutatott, részben más — olykor egyértelműen nehezen megmagyarázható — szabályoknak megfelelően egyeztetik.

1.0. A többséget jelölő számjelző mellett így nemcsak az alanyt kifejező névszó kerülhet a marosmagyarói nyelvjárásban többes számba, hanem egyes mellékmondatrészként szereplő névszók is. Így például a birtokos jelző: *Sok évek letelte után a király arra vetődett...* (KMHM 55); a tárgy: *...az ajtó [estében] nagy zuhanással, ropogással minden ágakat tört maga előtt, s... a földre zuhant* (KMHM 204)^{22a}. Ez utóbbi példában az általános névmással kifejezett jelző egyrészt többséget jelöl, másrészt viszont 'különféle, különböző' értelmet is hordoz, és ennek folytán alakul ki az értelmi egyezés közötté meg a tőle meghatározott többes számú névszó között.

Ugyanígy jelentésűek a többes tárgyragos névszók az alábbi mondatokban: *Miért akarod megütni (= agyonütni)? Azt mondja az ember szegény-*

^{22a} KEMÉNY GÁBOR mondja ezzel a szerkezettel kapcsolatban (i. h.), hogy „a sportnyelvbe átválogott köznyelvi vétségeknek [van] egy olyan különleges válfaja is, amelyben az építő elemek helyesek és szükségesek, csak rosszul rakják össze őket”, és a következő példát idézi: „A Madridba távozott Netzer sok gondokat okoz”.

kezve: — *Azért, mert mind meg akarja fanni ezeket a boglya szalmákat aranyfonalnak* [ti. a leányom], *s nem akarom hagyni* (KMB Mg. 1361/b). *Gondolkozott így is, gondolkozott úgy is, s amint így gondolkozik, egyszer hall valami madársírásokat* . . . (KMB Mg. 1358). Ez utóbbi példában a különbözőség vagy különféleség tartalom mellett talán a határozatlanság érzékeltetésére is szolgál a többes szám. Erre utal a *valami* határozatlan névmási jelző 'valamiféle' jelentésben. Ehhez hasonló értelműek az alábbi mondatok többes tárgyragos szerkezeti tagjai is: . . . *s tőlem is kérdezték, hogy nem láttam valami vadfélét itt; s én asz mondtam nekijek, hogy nem* (KMB Mg. 56/d). *Ne menjetek, jó öregek, mer itt csak messze lehet házakat érni* (KMB Mg. 803b). A gyakoribb többes számú alakok mellett ritkábban ugyan, de hallhatók egyes számban megszerkesztett formák is ugyanilyen jelentésben: . . . *s ingemet is kérdeztek, hogy nem láttam valami vadfélét itt* . . . (KMB Mg. 803b) . . . *tudta a szeginy ember, hogy* . . . *csak messze érnek házat* (KMB Mg. 56/d). Szokásos jelenség kifejezésekor szintén használják a többes számot: . . . *megfonta ügyesen aranyfonalnak, s még összezsavar egyet-egyet mint a fő-kendereket, mind sorjába rakta* (KMB Mg. 1361/b). Jelentése: 'ahogyan a különböző kenderfőket szokás'.

1.1. Az *egész* melléknévi jelzőként 'összes' jelentésben megkívánja, hogy — amint fennebb láttuk — az alanyhoz hasonlóan a mellékmondatrészek ugyancsak többes számba kerüljenek. Így például a tárgyszó: *Hát aztán akkor nekifogott a királyné, s az egész tudósokat az országból mind összegyűjtette* . . . (KMB Mg. 1361/b). *Nekifogott és összegyűjtötte* [ti. a király] *az egész országjában az aranyat s az egész aranyműveseket* (KMB Mg. 1359/c). . . . *bevitte Dáledin az egész vendégeket* (uo.). *Behívja az egész vendégjeit s megvendégeli* [őket].

A határozók ilyen értelmű többes számba kerülését ugyancsak az *egész* melléknévi jelző kitételével indokolhatjuk: *Meghagyam az egész rokonaimnak, hogy soha senki istenséget ne vállaljan* (KMB Mg. 1361/c).

1.2. Valójában szintén a különbözőség meg a különféleség érzékeltetését szolgálja a többes számú névszó helyre vonatkoztatva is. De emellett — a szövegösszefüggés alapján — egyes jelentésárnyalatok (például nagy távolság) kiemelésére ugyancsak alkalmas. *Volt, hol nem volt, volt, hetedhét országon is túl volt, az Óperenciás-tengereken innét volt egy ember*; vagy: *Volt, hol nem volt, a nagy hegyeken túl volt* [egy öreg házaspár] (KMHM 64—5). Hasonló a szerepe itt is: . . . *s . . . bement a faluba, és ott az árnyékakba* (=hol ebben, hol abban az árnyékban) *üldegelt, s várta, hogy teljék le a nap* (KMB Mg. 1361/c). *Mentek* [ti. a királykisasszony meg a szobalány] *hegyeken, völgyeken, mezőkön, erdőkön keresztül* (KMHM 136). *Megvannak* [ti. a régi módi kalapok] *az erdökenn. A havasakann van ajan kalap. Kivállasztatt oestoe nincsen itt nállunk min várasakann* [ti. a legénylátogatásra]. *Fennet a havaskro vággtak fát. [A pap] az élet uttyaira bacsáttya imátkazva* [az újárt]. Ez utóbbi mondatban a birtok többesítőjeles helyhatározó bizonyára a 'különféle utakra' vonatkozik.

A hely megjelölés összefonódik olykor a tisztség vagy intézmény megnevezésével: *A királyfi a feleségivel azután élt vígan, boldogan egész 1944-ig, amíg a háború átvonult kelettől nyugatig ezeken az országokon, és minden királyságokat, bárókat, grófokat, hercegeket elűztek magok elől, elsepertek* (KMHM 66). Különösen a *minden* általános névmás kitétele utal arra, hogy a többes szám valóban ebben az értelemben használt.

Az említett példákat megszereshetjük még a következő, névutós szerkezetet is tartalmazó idézettel: *Ezen a házikón volt három ablak; mind a három gyertyákkal volt kivilágítva, virágcsokrok közt égtek a gyertyák* (KMHM 155).

Nehezebben értelmezhető, bár szintén a különféleséggel függ össze, az *Öltözzél fel a legszebbik ruháidba* . . . (KMHM 182) mondatban a birtok többesítőjellel ellátott névszó pontos jelentése, mivel a kiemelő *-ik* jeles felsőfokú melléknévvel kifejezett jelző a sok közül egyet emel ki. Mégis úgy vélem, hogy 'különféle szép ruhadarabok' értelemben használt ebben a példában a *ruháidba* állandó határozó.

1.3. Időre vonatkoztatva hasonló jelentéstartalmat hordoz ismétlődés, többszöriség értelemben az *Éfűlőkig vèrt az eső* mondat többes szám jeles időhatározója 'sokszor, többször éjfélig' jelentésben.

1.4. Végül a *karjajival oeleli* többesjeles eszközhatározós szó szerkezet többes voltát bizonyára a köz- és irodalmi nyelvben is egyre gyakoribb használattal magyarázhatjuk. A páros testrészek érteleme szerint, azaz többes számban iktatódnak a mondatba a kívánt tartalom kifejezésére. A jelenség megterheltségét jól igazolják a következő példák: *Én egy szegény vadászfíú vagyok, nem vagyok én méltó királyságra s királykisasszony kezeire* (KMHM 155). *Én szívesen játszok veletek, csak előbb mutassátok kezeiteket és körmeiteket* (uo. 102). . . *ölibe veszi a halott embert, és úgy melegíti tovább, amíg egyszer a halott embernek felnyílnak a szemei* . . . (uo. 101). *Megmelegíti a fiú a két kezit a tűz mellett, odaszalad a koporsóhoz, és melegíti a halott embernek az arcait* (uo.). Megfigyelhetjük, hogy amikor nem használ birtoktöbbesítő jelet (*megmelegíti a fiú a két kezit*), akkor többséget kifejező számnévi jelzőt iktat a szövegbe. Végül pedig — talán a legkevésbé hallható — az *arcait* szóalakban a birtoktöbbesítő jeles forma. A népmesékben és népdalokban egyaránt a *két orca* kifejezés a megszokott.

1.5. A tárgyat jelölő névszóhoz kapcsolódó birtoktöbbesítő jelnek is van különféleséget hordozó értelme: *Az ember hazaérkezett, a marháit kifogta, s elcsinálta (= elvégezte) az ő dógait, s este lefeküdt* (KMB Mg. 56/d).

1.6. A jelzős szerkezetek tagjait az irodalmi nyelvi szabályok szerint egyeztetik mind a minősítő, számnévi, névmási, mind a birtokos jelzős szó szerkezetekben. Kivételt mindössze a főnévi mutató névmással kifejezett kijelölő jelzős szintagmák meg a több birtokos egy birtok viszonyt jelölő szó szerkezetek alkotnak. Ez utóbbiakban értelmi és egyben alak egyeztetést találunk a birtokos jelzős szó szerkezet tagjai között: . . . *a felesége minden áldott reggel két aranytallért [talál] a gyermekek fejek alatt* (KMHM 69). . . *azért nincs az ő párnája alatt aranytallér, mert van a gyermekek párnájok alatt*

(KMHM 144). . . *a fiúk minden élelmet vásároltak az állatok részükre* (KMHM 148). *Az már a szülőknek a gondalkazásaktul függ. Lefektették a koldusakat az ők ágyagba.* Az irodalmi nyelvben ilyen esetben kötelező módon nem egyeztetett formát találunk.²³

De ma már itt is ilyen módon egyeztetünk, ha a birtokos jelzős szintagma tagjait több más mondatrész választja el egymástól. Nem hangzik helytelennek az irodalmi nyelvi használatban sem az ilyen egyeztetés: *Ezeknek a szegény embereknek nem volt gyermekük* (KMHM 158). Magyarón ez az eljárás — az előbbieket alapján — az általános szabályszerűségek szerint történik: **A vőfiknek is az (= olyan) vot a szertartásak.**

Értelmi és egyben alaki egyeztetés érvényesül olyankor is, ha a jelzős szó szerkezet jelzője és jelzett szava egyként időbeliséget kifejező névszó: *Azak a vőfik vettek karácsony másodnapja este, vettek magak mellé négy barátat.* Emellett arra szintén hivatkozhatunk, hogy a *másodnapja este* szerkezetet érezheti jelöletlen birtokos jelzős szintagmának, és ebben az esetben az irodalmi nyelvi általános szabályokkal egyező módon jár el e szerkezeti forma használatában: 'karácsony második napjának az estéje'.

Igaz ugyan, hogy a személyes névmás többes szám 1. és 2. személyű alakjában a *-k* általános többesjel — különösen az idősebb nemzedék beszédében — kivétel nélküli. Mégis megemlítjük a birtok viszonyt kifejező szó szerkezetek egyeztetése során az ilyen értelmi és alaki egyeztetéses formákat, mint: *Ez a régi szapara (=egyfajta tánc), et vot a műk üdöngbe* [ti. a megszokott]. **A tük karatagba nem ugy vot** [mint manapság]. **Az ők karagba** (= az ő korukban) *esment máskippem vot.*

1.7. Az összetett mondatokban a birtok viszonyt kifejező szerkezeti tagok egyeztetésében váltakozva használja ugyanaz a beszélő az irodalmi nyelvi meg a nyelvjárási egyeztetési formát: *Hát az anyja félt megmondani nekije, azt gondolta, hogy ha megmondja, hogy voltak testvérei, hát akkor* [Borsszem Jankó] *elmenyen a keresésire és odavész, akkor ő se lesz: Az anyja ott maradott sírva, hogy jaj istenem, most már a leányaimat elvitte a sárkány, a fiam elment a keresésükre* (KMB Jg. 1358). Az első, nem egyeztetéses szerkesztésmód — minden bizonnyal — tekinthető anakoluthiának. Más ilyen típusú megoldásra nincs példám.

B) A nem egyeztetéses szerkezetek

Az ide sorolható jelenségek között különféle szerkezeti megoldásokat találunk. Az eltérések elsősorban a nemzedékváltással függenek össze. A fiatalabb nemzedék tagjainak nyelvhasználatára erősen hat az irodalmi nyelv.

²³ HORGER (MNy. 167) és KÁLMÁN (Nyelvjárásaink 57) az északnyugati meg az északkeleti nyelvjárásokból említi ezt a jelenséget. A mezőberényi nyelvjárásban (KENÉZ ZSUZSA, A mezőberényi nyelvjárás. Szeged, 1940, 23) és Abafája és vidéke nyelvjárásában (INCZEFI i. m. 25) a személyes névmással kifejezett birtokos jelző ugyancsak felveszi a *-k* többesjelet. A palóc nyelvjárásban (vö. BARTHA i. m. 68) a jelölt birtokos jelzős szerkezet jelzett szava veszi fel ritkán a *-k* többesjelet, ha a két szerkezeti tag közé más mondatrészek iktatódnak be. Említi RÁ CZ (NyttudÉrt. 83. sz. 477—8) is. LOTZ JÁNOS azt mondja az irodalmi nyelvi inkongruencia kialakulásáról, hogy a *-k* morféma főleg ismétlődésének elkerüléséről van szó (MNyTK. 122. sz. 6). KLEMM (TörtMondt. 356) szerint a régi nyelvben megvolt ez az egyeztetéses forma. „A mai népnyelvben is előfordul gyakran az egyeztető szerkezet: . . . *A juhászék szamarok megdöglött*”. (L. az itt idézett könyvészetet is.)

1.0. Így a főnévi mutató névmással szerkesztett jelzős szó szerkezetek egyeztetése részben az irodalmi nyelvvel azonos: *Ezt a kerek érdőt járam én. Vedd meg azakat a disznyokot!* A jelző követi minden toldalék felvételében a jelzett szót. Ez a szerkezeti forma elsősorban a fiatalabb nemzedék és a várossal szorosabb kapcsolatban levő beszélők nyelvhasználatában hallható. Egyre inkább terjed. Másrészt az idősebb nemzedék beszédében még ma is általánosnak mondható nem egyeztetéses megoldással találkozunk, amelyben a főnévi mutató névmási jelző csak a ragelemet veszi fel, de számban nem egyezik meg a jelzett szavával. Erre példák: *Te, asszany, hova hajtad aszt a teheneket, a tehenet és a bornyut* (KMB Mg. 1361/c). *Vit ki eszt a kenyereket! Aszt a nevezett almákat berakták az átolvetőbe. Nem hallgattam aszt a keserveket* (= az ő keserveiket). *Szivünk szerint kívánnjuk eszt a jókat kigyelmeknek* (köszöntőből). *Mutassátok, fiaim, aszt az aranypénzeket* (KMHM 145).²⁴ Gondolhatnánk arra, hogy a főnévi mutató névmás azért marad egyes számban, mert egységként, egészként, összességében mutat rá a jelenségre; a többes számban álló, eredetileg értelmezőként hozzátoldott főnév pedig pontosabbá téve, értelem szerint részletező módon egészíti ki, teszi teljessé a mondanivalót értelem szerint. Erre enged következtetni első idézett példánk, amelyben részletezi is a beszélő a *teheneket* többes számú alak tartalmát, *a tehenet s a bornyut*.

1.1. Az inkongruenciának sajátos esetével találkozunk az ilyen típusú szerkezetekben, mint: *Nekem van egy kis csitkóm, ez (=ennek) az ökrös fuvarosembernek az ökre mellé le volt feküdvé a csitkóm* (KMHM 184). *Ez (=ennek) a nyóc leginnek jogja vót jární* [ti. a zenészekkel almaöntözni]. Talán nem tévedünk, ha az első példában ún. fölös hozzátoldásos jelenséget látunk, és így alakítjuk ki az értelmező jelzős szó szerkezetet: *Nekem van egy csitkóm, ez (az idézett mondat végére vetett) a csitkóm az ökrös fuvarosembernek az ökre mellé volt feküdvé. A csitkóm értelmezőt meg azért ismételi meg a mondat végén hozzátoldó jelleggel, mert nagyon messzire került a jelzett szótól, az ez mutató névmástól.*²⁵

1.2. A főnévi mutató névmási jelző és jelzett szava között más, az előző jelenséggel éppen ellenkező egyeztetési eljárás is ismeretes nyelvjárásunkban. Eszerint a viszonyragot csak a névmáshoz kapcsolják hozzá; az időhatározó

²⁴ Ugyanilyen nem egyeztetett szerkezeteket említ mint nem gyakori jelenséget KENÉZ ZSUZSA (i. m. 23) a mezőberényi nyelvjárásból. KLEMM (TörtMondt. 339—40) eredete szerint értelmező jelzős szerkezetnek tekinti ezt a szerkezetípust és a „*Verd be ezt a karókat*” meg „*Ragd é aszt a eserepekét*” példákat idézve azt mondja: „Az újabb népnyelvben néhol a ragokat, névutókat, a többesjelet csak a főnévhez teszik”. Vö. még SIMONYI, Jelentéstani szempontok 42; KLEMM: Nyr. LXXVIII (1950), 165; RÁCZ: NytudÉrt. 83. sz. 477; KÁLMÁN a palóc meg a keleti nyelvjárásokból említi, és a „*Mi van abban a dobozokban*” példával mutatja be (Nyelvjárásaink 57).

²⁵ Simonyi (A jelzők 121) és KLEMM (TörtMondt. 339—40) értelmező jelzős szerkezetnek tekinti az ilyeneket, mint *Add az a gyermeknek*, és újabb népnyelvi jelenséggént tartja nyilván a ragos, névutós és jeles többes számú főnevek használatát az egyes számú alak mellett. De nem beszél arról, hogy egyeztetés szempontjából milyen kategóriába sorolható, ugyanis itt nem egyes és többes szám közötti, hanem viszonyragos és viszonyrag nélküli alakok inkongruenciájáról van szó. — KÁROLY (NytudÉrt. 16. sz. 66—7) kifejti, hogy „az egyeztetés nem tartozik a szerkezet lényegéhez, s hogy eredetileg is létezhetek nem egyeztető szerkezetek”, azt éppen e régi meg a népnyelvben meglevő ilyen nem egyeztetett formák igazolják. HORGER (MNyj. 166) a szolnok-dobokai Domokos nyelvjárásából említi: „*Az a gyermeket láttam*” példával.

szerepű, a főnév és egyben határozószó kategóriába egyaránt beletartozó kettős szófajiságú névszót pedig ragtalan formában illesztik a mondatba. Például: *Att gluttak azann az éccaka ~ Ott aludtak azon az éjszaka* (KMB Mg. 1358). *A szegény ember ezen a nap nem engedte a gyermekeket az aranyműveshez...* (KMHM 143). Az egyeztetés értelmi alapon történik, hiszen az időt jelölő névszó viszonyrag nélkül is határozói értékű mondatrész.

1.3. Egészen sajátos nyelvjárási egyeztetés érvényesül az alábbi mondatban, és a többes számú állítmány miatt bizonyára anakoluthiának minősíthető: *Ēfogatta a véka aranyat, s akkó aszmondta, hogy hol vannak a bátyáimnak az óra* (KMB Mg. 1360/b). Az eddigi értelmi egyeztetésekkel szemben az irodalmi nyelvben szokásos inkongruens, nem egyeztetett formát használ a birtokos jelzős szó szerkezetben. A többes számú állítmány a birtok többségét hivatott jelölni.

Anakoluthiának tekinthetjük a következő, nem egyeztetett szerkezetet is: *Na, te sánta koldus, nagyon megtetszett nekem a kenterálásod; jutalomul annak feleségül adom hozzád a leányomat* (KMHM 189). A szórendi eltérés is idegenszerűen hat, de emellett az *annak* ebben a szórendi egymásutánban főlős elemnek tekinthető. Ugyanakkor az *annak* mutató névmási birtokos jelző, *annak jutalmul* szórenddel megkívánná a birtokos személyragos alakot. Ha pedig arra gondolunk, hogy az *annak* 'azért, cserében' értelemben használt, ebben a szórendi formában mindenképpen nyelvjárásiának, sőt talán egyedi és egyben anakoluthiás jelenségnek tűnik. Egyébként a mai irodalmi nyelvi szabályok szerint a szöveg mindkét részeshatározója, a *nekem* meg az *annak* egyaránt főlős töltelékelemnek minősíthető.

1.4. Az egyeztetés hiánya észlelhető az alábbi, szövődményes szerkezetű összetett mondatban: *Amint ment Borsszem Jankó gondolkozva, ment el egy erdő mellett, látott egy embert, hogy (=aki) a nagy bükkfát, amelyikek köbméteresek voltak, megfogta a tetejét, és így megcsavarta. Mint a guzsalyt* (KMB Mg. 1358). A bennünket az egyeztetési eljárás szempontjából most érdeklő szövődményes szerkezetet így lehetne irodalmi nyelvre „lefordítani”: *...látta, hogy egy ember megfogta a nagy, köbméteres bükkfák tetejét, és így megcsavarta.* Vagyis a *megfogta a bükkfát* és a *megfogta a tetejét* két tárgyias szó szerkezetből egy szó szerkezet láncot hoztunk létre: *megfogta a bükkfák tetejét*, és az alárendelő jelzői mellékmondatban többségre utaló *amelyikek* vonatkozó névmás alapján a birtokos jelzőt többes számba tettük. A beszélő gondolatmenetét azonban úgy is elképzelhetjük — és talán ekkor járunk közelebb a valósághoz —, hogy *a nagy bükkfát... megfogta, mégpedig a tetejét* (azaz *a tetejénél fogva*), vagyis hozzátoldó, magyarázó szerkezettagként fogjuk fel a *tetejét* tárgyszót. A többes számú vonatkozó névmási kötőszó viszont arra utal, hogy a tárgyszókat többes számba kell tennünk. Tehát így: *a nagy bükkfákat, amelyikek köbméteresek voltak, megfogta, mégpedig a tetejüket* (értsd: a tetejüknel fogva), és így megcsavarta. A mondat bonyolult volta, a szövődményes jelleg okozhatta a nem egyeztetéses szerkezet létrejöttét. — Ugyanilyen jellegű okokkal magyarázhatók a következő, szintén egyedi példaként lejegyzett mondatok:

A szegény embernek a felesége elmondta ügyesen a nagygazda ember feleségének, hogy azok a szállók (=két öreg koldus), amejikek ott háltak az éccaka, mika el akartak menni, amér szállást adtak nekijek, hát **aszmondta**, hogy hármat kívánjanak, s a három kívánságokra ők tudnak fizetni (KMB Mg. 80/c). Egyeztetés szempontjából az A_{1b} — $\hat{A}_e$: a szállók aszmondta indokolatlan inkongruenciája és a határozott névelő fölös használata: a három kívánságokra említhető. Emellett a dolgokra utaló *amelyikek* vonatkozó névmási kötőszót személyekre alkalmazni szintén nyelvjárási sajátosság, sőt az *ők* személyes névmás kitétele és a kívánságokra... tudnak fizetni -ra ragos határozó használata is az, ti. itt nem ez az összefüggés, hogy kívánságukra fizethetnek, hanem kívánságukat tudják fizetés fejében teljesíteni. Úgy hiszem, hogy az alany — állítmány ilyen egyeztetése a mondat bonyolult voltából adódó anakoluthia; a határozott névelő viszont a már elhangzott, ismert kívánságok miatt került a mondatba, ti. a szegény ember felesége már ismerte a kívánságokat az elbeszélés idejében. A többi jelenség más kérdéskörbe tartozik.

Nehéz megindokolni az egyeztetési eljárás okát ebben a mondatban is: *Egy szép kertbe [nyílt az ajtó]. Olyan szép gyümölcsfák voltak benne, annyi volt a gyümölcs rajta, hogy úgy állottak, hogy húzta le az ágát minden fa* (KMB Mg. 1359/c). Az egy birtokos egy birtok viszonyra utaló *rajta* meg a *húzta le az ágát* egyes szám 3. személyű állítmány és szintén egy birtokos egy birtok viszonyt jelölő tárgyragos névszó logikailag többes számú névszóra vonatkozik (*gyümölcsfák*), és a mai magyar nyelvben szabályosan több birtokra utaló személyragos alakra volna szükség (*rajtuk*); az utolsó tagmondat állítmányának pedig szintén többes számba kellene kerülnie, mert az *úgy állottak* mind az ágakra, mind a rajtuk levő gyümölcsökre vonatkozik, tehát *húzták le az ágait minden fának* formára volna szükség.

C) A személybeli egyeztetés

A személybeli egyeztetésben megfigyelésem szerint nincs eltérés az irodalmi nyelvet és a marosmagyarói nyelvjárást beszélők nyelvhasználata között. Sőt, az irodalmi nyelvi változatok közül több is él Magyarón. Ezt a jelenséget egy értelmező jelzői alárendelésű összetett mondat felhasználásával mutatjuk be. (Magukról az értelmező jelzői mellékmondatok egyeztetési kérdéseiről már volt szó.) Mindkét itt szokványos eljárás ismert az irodalmi nyelvben is, mindössze a kötőszói szerepű vonatkozó névmás megválasztásában van a két nyelvváltozat között eltérés. Példánk: **Én vagyok az a rigócsőrű királyfi, akit kicsúfoltál...** **Én vagyok az a sánta koldus, aki a bögréket csinálta!** **Én vagyok az a huszár, amelyik összetörettetem az edényeket** (KMHM 72).²⁶

Bizonyára lapszusznak is tekinthető anakoluthiát láthatunk a személybeli egyeztetés tekintetében ebben a mondatban: *Ha kegyelmednek módjában tellik, adj nekem egy szépen szóló hegedűt* (KMHM 164). Feltételezhetjük ezt

²⁶ A különböző számú és személyű alanyokkal történő egyeztetésre vonatkozóan I. Rácz: Népr. és Nytud. VIII, 379, valamint MNy. LXVII (1971), 55, 288—96.

annál inkább, mivel alább már a mai egyeztetésnek megfelelő formát találjuk: *Mit ámul, mit bámul kegyelmed itt?* (uo.) Az előbbi példamondatban ugyanis a régi megszólítási formára is gondolhatnánk, amelyben a tisztség vagy méltóságnév megjelölésével egyidőben tegezõ, tehát egyes szám 2. személyû igealak volt használatos. Ha több ilyen példánk volna, valószínűbbnek tarthatnók ezt a magyarázatot az egyszerű feltevésnél.

D) Igeragozással kapcsolatos egyeztetési eljárások

1.0. Köztudomású, hogy a mai magyar nyelv egyik kötelezõ egyeztetési szabálya szerint 3. személyû határozott tárgy mellett csak tárgyas ragozású igealak állhat. Ennek a szabályszerûségnek eleget tesznek ugyan a marosmagyarói nyelvjárást beszélõk, mégis jegyeztünk föl nem egy, ennek az általános szabálynak ellentmondó ragozási formákat is ilyen szerkezetekben. Használatuk ritka, de felhívja a figyelmet egy sajátos fejlődési mozzanatra, amely némiképpen megbontja e nyelvjárási alakulatban az alanyi és a tárgyas igeragozásban kialakult rendszerszerûséget. Íme: *Bíró úr, mielőtt meghalnék, minden elitéltnek szabad egy kérését teljesíteni; hát gondolom, hogy nekem is teljesít [!] a bíró úr egy kérésemet* (KMHM 166). . . . *ezt a leányt nem gyõzõm kenderrel. Éjjel-nappal fon, és már minden kenderemet felfont, s nincs már több kenderem, amit adjak neki* (KMHM 132)²⁷. Úgy hiszem, a két példa nem teljesen azonos jellegû, ugyanis a *nekem is teljesít a bíró úr egy kérésemet* szerkezetben logikailag gondolhatunk 'egy valamely' kérésre is, tehát határozatlan névelõként kezelhetjük az *egy*-et, jóllehet a szövegösszefüggésbõl meg a birtokos személyragos (*kérésemet*) alak használatából világosan kitûnik, hogy a beszélõ egy bizonyos megfontolt, határozott kérést kíván elõterjeszteni. A második példában viszont a *minden* 'összes, az egész' értelmû. Ez indokolja a határozott tárgy használatát, ugyanakkor azonban logikailag felfogható általános, sõt talán részleõ jelentéstartalmúnak: 'mindent felfont abból, ami a keze ügyébe került'. Ez utóbbi értelmezés igazolná az egyeztetés ilyen létrejöttét az irodalmi nyelvi *Tégy bele petrezselyemzöldjét-féle* szerkezetekhez hasonlóan. Ha ez az indoklás elfogadható, ebben a szerkezetben szintén értelmi egyeztetést láthatunk.²⁸

1.1. Az alanyi és tárgyas ragozású igealakok használatában mutatkozó ilyen természetû ingadozásra utal az elõzõkben bemutatott eljárás fordította, amikor határozatlan tárgy mellett áll tárgyas ragozású igei állítmány: . . . *a két*

²⁷ A jelenség a *minden* általános névmásos szerkezetekben az Érmelléken szintén általános. Özv. Alföldy Istvánné, anyósom, sõt a feleségem is, aki egyetemet végzett, és kisgyermek kora óta távol él szülõfalujától, Érszakácsitól, mai napig is használja ilyen mondatokban: *Minden edényemet tönkretesz. Minden pellenkámát elhasznált.* — A palóc nyelvjárásban (BARTHA i. m. 65) csak némely szólásban figyelhetõ meg ez a jelenség.

²⁸ RÁCZ (NytudÉrt. 83. sz. 478) utal a vonatkozó névmás személybeli egyeztetése kapcsán arra, hogy ugyanide tartozik a *Mindnyájunkat meghívtak* szerkezet is, ti. alanyi ragozású igei állítmány áll tárgyas helyett (*meghívták*) többes szám 3. személyben, de itt nem részletezi a kérdést. Úgy gondolom, az elsõ személyû tárgyra vonatkozó esetek külön csoportba tartoznak, hiszen ez az irodalmi nyelvi normák szerint ma általános.

[ti. otthonról elbujdosott] *gyermek egy darab száraz kenyeret elfogyasztották, lefeküdtek és elaludtak* (KMHM 145). *Vigyázz, jó áron add el minden portékát* (KMHM 191). *Amint mentek ketten beszilgetve, egyszer csak látják, hogy egy ember célba vette a puskájára valamit* (KMB Mg. 80/c). *Csak valahogy csináld meg, hogy ingemet és a teheneimet ne egye meg a medve* (KMB Mg. 56/d). Az idézett példákban háromféle magyarázatot adhatunk lényegében ugyanannak az egyeztetési eljárásnak a megvilágítására. Az első mondatbeli *egy darab száraz kenyeret* kifejtett tárgyat úgy is felfoghatjuk, mint 'a meglevő, a batyujukban megmaradt, még ott levő' értelmű szerkezetet, és így helyesnek mondhatjuk logikai, értelmi alapon a tárgyas ragozása igealakokkal való egyeztetést. Erre az értelemezésre a szöveg maga is nyújt támpontot. Hasonló a helyzet a második mondatban is, ha 'add el az összes portékát' értelemben használja. A harmadik mondatban már nem tudjuk még ennyire sem megindokolni a nem-egyeztetés okát, hacsak a *puskáját* birtokos személyragos alak hatását nem említjük. Az utolsó, negyedik mondatban pedig kétféle magyarázatra is gondolhatunk. Egyrészt arra, hogy mondatfonetikai okok miatt az *egyen* felszólító mód egyes szám 3. személyű igealak szóvégi *-n* hangja a rákövetkező orrhangú *m* hatására nem hangzik, illetőleg ejtésben a hasonulás folytán létrejövő hosszú hang röviden hangzik. Vagy pedig a beszélő nem az irodalmi nyelvi szabályoknak megfelelő módon, tehát az első személyű határozott tárgyhoz igazodva egyezteteti az állítmányt. Így lesz az irodalmi nyelvi használat szabályainak megfelelő *ingemet és a teheneimet ne egyen meg a medve* helyett . . . *ne egye meg*. Mindkét magyarázat védhető. Mégis mintha az utóbbi látszanék elfogadhatóbbnak, mert a hosszú orrhangú mássalhangzók a nyelvjárásban rendszerszerűen megmaradnak, sőt a rövid nazális szóvégen gyakran megnyúlik, és a magánhangzó közi helyzetben ejtett nazálisak sem szoktak megrövidülni ejtésben. Viszont a mondatban a közelebb álló szerkezeti tag könnyűszerrel gyakorolhat olyan hatást, hogy az alanyi ragozása igeát tárgyas személyragos forma váltsa fel.

Ez utóbbi típusnak a párja a következő, *Á—T* szórendű szerkezet: *Eredjetelek el, és amelyik nekem a legszebb lovat hozza, annak hagyom a malmot és minden örökséget* (KMHM 105). A határozott tárgy közelebb áll az igei állítmányhoz, és ennek hatására tárgyas ragozása az igei állítmány.²⁹

Anakoluthiás jelenségnek minősíthetjük a *Meghordta egy nagy üstöt vízzel, azt . . . felforralja, és abban téged meg akar főzni* (KMHM 93) első tagmondatának tárgyas ragozása igei állítmányát az *egy üstőt* határozatlan tárgy mellett.

²⁹ A határozott és határozatlan tárgy és az ige egyeztetésében követendő általános szabálytól az irodalmi és a köznyelvben is adódnak olykor eltérések. MÉSZÖLY GEDEON (Nyelv és Irodalom 2: 43) megállapítja, hogy több határozott tárgy esetén az igei személyrag az elsőbrendűvel egyezik. — Ha mind határozott, mind határozatlan tárgy van a mondatban, az állítmány igei személyragja „a legközelebbi tárgy szerint alakul” — mondja KLEMM (TörtMondt. 132); ugyanígy KARDOS ALBERT (Nyr. LVI [1927], 121), DENGL JÁNOS (Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus 195), valamint RÁ CZ (Nyr. LXXXV [1961], 410—4 és Magyar nyelvhelyesség 238), LŐRINCZE (Nyelv és élet. 31), DEME (Nyr. LXXXIV [1960], 432—3), BERRÁR (Nyelvtan—stílus—szónoklás. 377).

Viszont kihagyásos szerkezetként tarthatjuk számon a következő szerkeztípust: *Isten nevében adom ezt a reggelit, egyébbel nem szolgálhatom* [ti kegyelmedet], *mert csak ez telt a házamtól* (KMHM 177). A szöveg előző része nem ad teljesen egyértelmű magyarázatot: *Reggel felkel az asszony korán, és keménymaglevest főz reggelire, mert egyéb nem telt az ő szegény házától. S mikor feltálatja az asszony a reggelit az asztalra a vándor elé, azt mondja az asszony. . .*; de erre következtethetünk belőle. Hasonlóképpen értelmezhetjük ebben a szerkezetben is a tárgyas ragozású igealak jelenlétét: *. . . én elmegyek utánok, s addig megyek, addig járok, ha az ételemmel is fizetem* (! szórend), *amíg valahol feltálatom őket. . .* (KMHM 123). Felfoghatjuk abban az értelemben is: 'ha az ételemmel fizetem is meg a tettemet', és így már az irodalmi normának megfelelő az egyeztetés.

1.2. Ugyancsak kétféle magyarázat adható az alábbi szerkezetre: *Hé, atyafiak, húzódjanak hátrább, mert tüzet fog a ruhájuk!* — *De a halott emberek egy se mozdult* (KMHM 99). Valószínűleg névtű kihagyásról van szó: *a halott emberek közül. . .* De elképzelhető az is, hogy *a halott emberek egyike sem mozdult* nyelvjárásias változatával állunk szemben, tekintettel arra, hogy a mesemondó beszédében máskor is — például a *ruhájuk* birtokos személyragos alakban — találhatunk olyan irodalmi nyelvi hatást, amely nem mondható általánosnak a falu nyelvjárását beszélő lakosság nagy többségének nyelvhasználatában.³⁰

A tárgyalt jelenségek egy részére gyakran egyetlen példát idézhettünk, ugyanis a szerkezeti sajátosságok gyűjtését csak megfigyeléssel vagy szöveg-felvétellel végezhetjük. Emiatt az egyedi, alkalmi egyeztetésként magyarázott szerkezetek között természetesen lehet — sőt bizonyára van is — nem egy olyan, amelyet több itt megfigyelt vagy más nyelvjárásból lejegyzett példamondat alapján a 'nyelvjárás sajátos kifejezési eljárásaként tarthatnánk számon. Így azonban, mivel „egy példa nem példa”, egyelőre csak anakoluthiás jelenségként számolhattunk vele.

GÁLFFY MÓZES

³⁰ Tervezem egy tanulmány elkészítését, amelyben a mesemondó Kurcsi Minya nyelvének az irodalmi nyelv és a nyelvjárás ötvözeteként kialakult nyelvi sajátosságait igyekszem kimutatni a hangképzés, a szókészlet, az alakrendszer meg a mondatszerkezetek használata szempontjából. Kurcsi Minya ugyanis rendszeresen olvasta Benedek Elek meséit, és számos fordulatot, sőt más nyelvi elemet is átvett így az irodalmi nyelvből.